

Antisemitismus a konec multietnické společnosti

Mnichovská dohoda a vytvoření zmenšeného Československa (brzy již pozmeněného na Česko-Slovensko) nevedla jen k zásadním hospodářským ztrátám a k přesunům obyvatelstva. Vyvolala či urychlila také změnu politického systému a přispěla k vzestupu nacionalismu a antisemitismu. Antisemitismus byl součástí odklonu od hodnot první republiky a souvisel s budováním autoritativního národního státu, v němž bylo zachováno pouze zdání parlamentní demokracie a v němž hráli hlavní roli pravicoví nacionalističtí politici. Během několika dní po Mnichovské dohodě se antisemitismus stal významnou součástí české tiskové publicistiky. Tato protižidovská kampaň se rychle vyostřovala a postupně Židy vylučovala z národní společnosti. Jestliže na počátku bylo odmítnutí uprchlíků z pohraničí, později byli odsuzováni německojazyční Židé a nakonec se antisemitská propaganda a omezení vztahovaly i na ostatní československé Židy. Její významnou součástí byla změna v chápání občanství, které bylo stále více spojováno s národností.

S nacionalistickým radikalismem a etnickým nacionalismem sice zápasila i první republika, ale uznávala přinejmenším v principu existenci menšin a rovná práva jejich příslušníků. K tomu ji ostatně zavazovaly i poválečné mírové smlouvy a samotná československá ústava. Mnichovskou dohodou se však meziválečný systém založený na ochraně menšin zhroutil, vždyť právě falešná argumentace o nutnosti ochraňovat německou menšinu poskytla nacistickému Německu záminku k odtržení pohraničí. Převládlo etnické pojetí národa a občanství, které příslušníky jiných skupin než Čechů, Slováků a Karpatorusů vylučovalo z nároku na příslušnost ke zmenšenému státu a na tomto základě neměli být především Židé a například též němečtí uprchlíci z pohraničí v zemi dlouhodobě trpění. Se zúženým prostorem jako by se zúžila i definice občana.

Úzké pojetí národa vyjadřovala například rezoluce České obce sokolské k „židovské otázce“: její řešení mělo spočívat ve vynuceném odchodu Židů, kteří se přistěhovali od roku 1914, a zároveň těch československých občanů židovského původu, kteří se při sčítání lidu v roce 1930 nepřihlásili k československé národnosti. Ti měli odejít „do zemí těch národů, k nimž se roku 1930 dobrovolně přihlásili“. Brzy si pak různé organizace pospíšily s vyloučením svých židovských členů: advokátní a lékařská komora de facto zbavily své židovské členy možnosti výkonu povolání. Ani místní organizace Strany národní jednoty na základě instrukce, podle níž se členy mohli stát pouze lidé české národnosti, nikoli však „Němci a Židé“, nepřijímaly české Židy.

13. prosince 1938 vládní prohlášení Beranovy vlády vyjádřilo potřebu „řešit otázku židovskou“ a tajemně dodávalo: „Poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazeni na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský.“ Původní, více protižidovská verze prohlášení byla totiž z obav o úspěch jednání o britsko-francouzskou půjčku oslabena. Nová vláda a ministerstva začala,

i pod nacistickým nátlakem, urychleně připravovat protižidovské zákony. 27. ledna 1939 přijala nařízení o odstranění Židů ze státní služby a nařízení, podle něž museli všichni „cizinci, pokud byli emigranty“ opustit československé území. Zvláště nařízení o přezkoumání státního občanství dávalo státu možnost zpochybnit příslušnost nemalé části židovské menšiny. Týkalo se lidí, kteří nabyli občanství po vzniku Československa v roce 1918 nebo měli ještě na počátku roku 1938 bydliště v pohraničí. Ačkoli bylo nařízení formulováno obecně, bylo od počátku zřejmé, že jeho cílem je zbavit občanství co nejvíce Židů.

Vyloučení ze společnosti se netýkalo pouze Židů. Kromě útoků proti Němcům, které se však zpravidla týkaly uprchlíků před nacismem, za druhé republiky také dále postoupila snaha o diskriminaci „cikánů“. Již od roku 1927 byli kriminalizováni zákonem o potulných cikánech, byli registrováni a museli se vykazovat zvláštními „cikánskými legitimacemi“. Vláda druhé republiky pak vydala nařízení o vytvoření kárných pracovních táborů pro osoby bez prokazatelného způsobu obživy, které byly zřízeny až po okupaci a později sloužily jako internační tábory pro české Romy.

Byla to právě druhá republika, kdy byly položeny základy pro vznik národnostně homogenní společnosti, v níž skupinové odlišnosti včetně jakékoli, byť i českožidovské, kolektivní identity, nemají místo. Genocida Židů během druhé světové války a poválečné vyhnání Němců pak tento proces dokončily.

206 - Stanislav Nikolau: „Židovská otázka“

„[...] Židovská otázka nabývá denně ostřejších forem i ve světové politice. Těch 16 milionů židů na celém světě má neúměrnou finanční a politickou sílu. V mnohých státech dosáhli i obratnou politikou, řídící oblouzené masy, vedení a rozhodli o jeho pádu. Tak carské Rusko, netrpící rozmach nearijců, bylo první obětí této organizované síly, neboť masy nechápaly, že nejde vždy o ‚pokrok a humanitu‘ atd., nýbrž o politickou moc. Koncem minulého století ovládli židé velkou část světového tisku, umění, kulturu, vědu, film, divadlo. Byli nositeli marxismu, komunismu, jako dosud na Rusi, bojovali proti kapitalismu, štváli často chudé proti bohatým, ač sami ovládali kapitalistický celý svět. Žádná světová katastrofa jim neuškodila, protože vždycky vyplavali jako olej na povrch. Dnes se mnohé státy zbavují tohoto vlivu, vyhánějí je za hranice. Odtud je napětí mezi Německem a Spoj. státy, kde je židovský vliv nesmírně silný. [...] Židé byli vždycky na straně Němců a ještě dnes na toto němcomilství doplácíme, když se při vymezování hranic bralo za základ staré sčítání, kde se židi šmahem hlásili za Němce, Maďary a Poláky. S českým nebo slovenským živlem se nechtěli smířit, až na malé výjimky. Ale lehkomyšlnost, nedbalost, ba hloupost slovanského živlu pomáhala židům, že hospodářsky ovládli celé krajiny, že jejich podniky rozhodovaly o osudu českých měst a vesnic, že jejich banky měly v hrsti slovanské duše. Když přišel převrat, nastala jistá změna. Do českého a zejména slovenského života vlila se silná vlna nearijská, která podporovaná marxismem, ovládla za přímé ochrany českých osob i náš kulturní život: novinářství, divadlo, film - podrželi pevně i hospodářský život jako držitelka dolů, továren, bank aj. Náš list nedávno připomněl, že je potřebí poarijštít celou řadu bank, závodů, kde jsou naši lidé jen hlídači. [...] Ač slyšíme se strany židovské zařikání dobrým češtvím, nemůžeme tomu věřit. V případě bolševické revoluce byli by ovládli vůbec celý život. Jak ta věrnost vypadá, je toho důkazem obrat židů na východě republiky. [...] Nebýt nacistické nálady, byli by mnozí židé předbojníky germanismu jako dříve: takto se naše území stalo útulkem právě onoho nejagilnějšího živlu, přicházejícího s mezinárodními doktrínami. Proto

je pro náš stát řešení otázky nearijské stále životnějším problémem. Varujeme před násilnostmi, ale toužíme, abychom byli co nejdříve zbaveni aspoň toho živlu, který nás teprve po převratu doma anebo za hranicemi poznal. Nechceme nic víc, než demokratickou rovnost v hospodářství, tu rovnost, kterou nearijští hlasatelé tolik vychvalovali. Nepřipustíme žádných cizích přistěhovalců. Budeme pak spokojeni a naši lidé vyštvaní naleznou existenci. Bližší košile než kabát."

Národní politika, 20. listopadu 1938, s. 2

207 - „Vláda plní svůj program i v židovské otázce“

Lidové listy, 2. března 1939

Vláda plní svůj program i v židovské otázce

Vládní program, jak jej ohlásil předseda vlády, je předmětem denních starostí vlády a postupně se plní. Pracuje se horečně na všech úsecích vnitřní politiky, hospodářské, sociální a kulturní. - Ve vládním prohlášení bylo dotčeno i otázky židovské. Velmi by se mylil ten, kdo by myslel, že se v této věci málo děje.

Řešení židovské otázky znamená odstranění nadměrného vlivu mezinárodního židovstva na národní hospodářství a odstranění škodlivého vlivu na náš národní život. V našem hospodářském životě nemohou rozhodovat živly nenárodní. Nemohou tam mít více vlivu, než jim podle zásady proporcionality patří, a nežli z důvodu nacionalisace našeho hospodářského podnikání lze snést. Vliv jinonárodních živlů v peněžnictví, bankovníctví a pojišťovnictví se postupně, ale radikálně odstraňuje. I zde musí mít rozhodující vliv příslušníci českého národa. Rovněž v životě kulturním je revidována účast a vliv jinonárodních živlů. Nelze popřít, že na kulturní bolševisaci měli vynikající podíl nearijci, kulturu těchto živlů a vlivu zbavíme.

Kdo chce vidět, jak se omezuje vliv nearijců v celém národním životě, vidí zřetelně očištné snahy. Nepronásledujeme člověka, protože je židem. Ale u nás nebude a nesmí mít nearijský živel více práv a vlivu, nežli lze z důvodů národních, hospodářských a sociálních snést.

Cizí emigrace z částí již opustila náš stát, zbytek bezpodmínečně republiku opustí. Dostatek a někde i nadbytek volných bytů v Praze a jinde svědčí o tom, že emigrace se soustavně stěhuje do ciziny. Změny jsou vidět v celém našem životě.

Podle soukromých, ale spolehlivých statistik, zmenšuje se podstatně počet židovských lékařů a advokátů. Kulturní instituce jsou zbavovány vlivu nearijců. V této snaze bude důsledně pokračováno. Nemstíme se židům, ale narodňujeme všechny úseky života veřejného i soukromého podnikání.

Jde tu zejména o živly nearijské, jež byly našemu národu nebezpečné a nepřátelské. Jsou mezi námi i rodiny židovské, jež se asimilovaly, jež vychovávají děti česky, posílají je výhradně do českých škol, žijí v souladu s národními zájmy. Jsou podniky, kde bylo spravedlivě měřeno českému živlu jak po stránce zaměstnání dělnictva, tak i úřednictva. Dovedeme rozeznávat a uzнат poctivou snahu od neupřímného obratu, jak jej lze tu a tam viděti teprve v poslední době.

Otázka židovská jest a bude u nás řešena objektivně, bez hněvu a msty; ale v první řadě je tu zájem národa, jeho morální síly a čistoty, otázka znárodnění podnikání a podniku, odstranění vlivů nearijských z národní kultury. Vláda neopomene vykonati vše, čeho potřebuje národ a republika pro svůj osobitý život a pro očistu od živlů škodlivých, nebezpečných a nežádoucích.

208 - „Z ideového řádu Mladé národní jednoty“

Mladá národní jednotka vznikla sloučením mládežnických organizací několika pravicových, nacionalistických a fašistických politických stran. Měla na čtvrt milionu členů a stala se autonomní složkou Strany národní jednoty.

„Bod I. Národní stát a otázka židovská
Tento stát je národním státem tří slovanských kmenů: Čechů, Slováků a Podkarpatorusů. Národ je útvar přirozený, daný krví, jazykem a půdou, k němuž nelze přistoupit pouze projevem vůle. Proto Židé, kteří jsou národem zvláštním, i když mluví slovanským jazykem, nejsou našimi národními příslušníky. Židé budou zásadně považováni za jinonárodní menšinu a jejich právní postavení bude upraveno zvláštním zákonem. Žid je každá osoba, jejíž alespoň jeden prarodič byl židovského náboženství. Židé budou vyloučeni ze státní služby a z vlivu na výchovu národa. Rozsah jejich účasti v jiných oborech

bude určen podle zásady poměrnosti. Česká rodová jména budou chráněna zákonem a bude provedena revize změn jmen po roce 1918. Přistěhovalectví jinonárodních živelů bude zakázáno. Bude provedeno přezkoumání všech státních občanství, nabytých po 26. 7. 1914 a všichni Židé, kteří se po tomto dni usídlili na území našeho státu, budou vystěhováni. Naším národním příslušníkům, přistěhovalcům z krajů, oddělených od území našeho státu, bude zajištěna existence. Židé a cizinci nemohou nabývatí a držeti pozemkového majetku. Národní kulturu mohou vytvářeti jen lidé zakořenění a spjatí duchovně s vlastí a národem. Proto Židé a ti, kdož nerostou z těchto duchovních základů, nesmějí ovlivňovati národní kulturu a nesmějí působit na výchovu národa.“

Večer, 24. prosince 1938, s. 3

209 – Rudolf Halík: „Rodná země: základ nejbezpečnější“

„[...] Křesťanství není v rozporu se selskou kulturou, řád půdy neodporuje řádu Božímu, člověk půdy – člověk Boží – chápe svůj život a svoje poslání jako dar Boží a jako závazek žiti a pracovatí na půdě nejen pro statky vezdejší, ale i pro ony vysoké a hodnotné cíle, jež existence duše ukládá. Tak jako řád půdy není pohanství, není jím ani úsilí o čistotu rasy. Bylo by pro národ neštěstím, kdybychom nedbali toho, aby na našem národním životním prostoru nebyl zajištěn především český člověk. Dbá-li o čistotu rasy veliký národ německý, musí o ni dbát i malý národ český, protože nemůže dovolit, aby se jeho životní prostor stal kořistí jiné rasy. Péče o zdraví a rasovou čistotu českého národa není projevem zášti k jiné rase, ani mysticismem, je prostě pochopením povinností, jež máme ke svému národu. I zde řád půdy, vrytý do duše strážců národní půdy, jest mocným kladným činitelem, který působí, aby rodiny zakládali lidé stejného původu, krve a jazykem a střežili čistotu národa.“

Venkov, 5. března 1939, s. 1

210 – Dopis herce Hugo Haase novináři Karlu Horkému, 24. listopadu 1938

„Kdybyste věděl, vážený mistře, jak jste mne potěšil v depresi, kterou prožívám, jistě by Vás ani nemrzelo, že ti páni se zato do Vás taky pustili. Jste jediný, jenž se mne zastal a na to nikdy nezapomenu.“

Musím se Vám přiznat, že jsem z toho všeho tak trochu vyjeven, když se najednou dovidám, že snad nemám právo spolupracovat na české kultuře a že mi někdo chce upřít moje samozřejmé češství. Přišli mi na tak strašlivý delikt, že jim bohužel ani nemohu slíbit, že se polepším. Není to smutné?

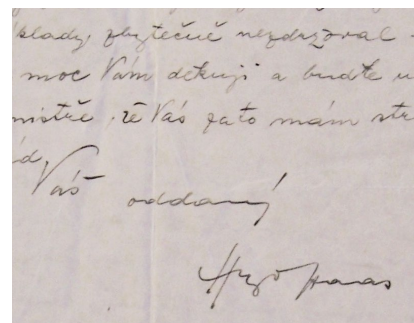
A od svého nejtěplejšího dětství si teprve teď uvědomuji, že nezáleží na tom, co a jak člověk odjakživa cítí, nýbrž jaký je politický program. Abych Vás ale těmi trpkými výklady zbytečně nezdržoval – moc, moc Vám děkuji a buďte ubezpečen, vzácný mistře, že Vás zato mám strašně rád

Váš oddaný

Hugo Haas“

Originál dokumentu je uložen v Památníku národního písemnictví

Známý herec a režisér Hugo Haas reaguje na útoky českého nacionalistického a fašistického tisku na něj a na další osobnosti spojené s kulturou a politikou první republiky. Haas byl odsuzován také kvůli svému židovství. Karel Horký byl jeden z mála pravicových politiků a novinářů, který se kriticky vyjadřoval k vládě druhé republiky.

klady, poutěcí nezdržoval -
moc Vám děkuji a buďte u
mistře, že Vás zato mám strašně
rád
Váš
oddaný
Hugo Haas